

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Большая энциклопедия психологических тестов.- М.: Эксмо, 2008.- 416с.
2. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально-методичний посібник.- К.: Ніка-центр, 2003.- 204с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
4. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии.- М.: Педагогика, 1973.- 424с.
5. Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 704с.
6. Татьянчикова І.В. Психолого-педагогічне вивчення соціалізації дітей з інтелектуальними вадами в межах спеціального навчального закладу.- Слов'янськ: Підприємство Маторін Б.І., 2011.- 220с.

**УДК 376.3**

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЙМОВІРНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ  
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ**

**Тищенко В.В.**

кандидат педагогічних наук, доцент  
Інститут корекційної педагогіки та психології  
НПУ імені М.П.Драгоманова

*В статті представлено методику формування дії ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.*

*В статтє представлена методика формування действия вероятностного прогнозирования в речевой деятельности дошкольников с общим недоразвитием речи.*

*The technic of formation of probabilistic prognostication in speech activity of preschool children with general speech underdevelopment is represented in this article.*

Ключові слова: ймовірне прогнозування, загальний недорозвиток мовлення, діти дошкільного віку.

Ключевые слова: вероятностное прогнозирование, общее недоразвитие речи, дети дошкольного возраста.

Keywords: probabilistic prognostication, general speech underdevelopment, preschool children.

Дія ймовірного прогнозування є проявом загально психологічного механізму випереджувального відображення індивідом результатів своєї діяльності [1, 2, 3, 4].

У мовленнєвій діяльності випереджувальне відображення набуває характеру ймовірного прогнозування тобто передбачення окремих елементів мовленнєвого ланцюга на основі його попередніх елементів, досвіду індивіду, контексту, ситуації спілкування тощо [1, 4].

Ймовірне прогнозування є важливим засобом інтенсифікації (прискорення) процесу сприймання мовленнєвої інформації, що подається як в усній так і в письмовій формі. Вона дозволяє передбачувати цілі частини слів, і навіть речень, тим самим звільняючи індивіда від обтяжливого детального декодування мовленнєвого повідомлення.

У зв'язку з цим сформованість ймовірного прогнозування може розцінюватися як один з критеріїв готовності дитини до оволодіння шкільними знаннями і зокрема з предметів мовного циклу (письмо, читання, рідна мова тощо).

Результати спеціального дослідження стану сформованості ймовірного прогнозування в мовленні дошкільників свідчать, що його ефективність визначають ряд факторів:

а) інформативна ємність мовного матеріалу (навіть на найбільш складному фонологічному рівні при високій інформативності мовного матеріалу сто відсотків дітей дають правильні відповіді);

б) обсяг мовного досвіду дитини (особливо чітко цей фактор проявляється при прогнозуванні на морфологічному рівні, коли успішність висунення прогнозів залежить від того, наскільки добре дітьми засвоєні запропоновані морфеми, або ж чи існують у їхньому словнику похідні слова з цими морфемами);

в) уміння швидко актуалізувати мовний досвід.

Враховуючи важливість зазначеної психологічної дії для розвитку мовлення дітей та підготовки їх до

навчання у школі нами була розроблена спеціальна методика формування ймовірного прогнозування, що побудована з урахуванням наступних положень:

- робота повинна розпочинатись з опори на найкраще сформований рівень ймовірного прогнозування – синтаксичний – з поступовим переходом до морфологічного та фонологічного;
- мовний матеріал, запропонований дітям, повинен змінюватись від найбільш інформативно ємного до менш інформативно ємного;
- однією з основних умов, яку необхідно враховувати при формуванні операції ймовірного прогнозування у дошкільників є розвиток у них уміння швидко актуалізувати власний мовний досвід;
- формуванню ймовірного прогнозування на морфологічному рівні повинна передувати робота з розвитку словника дієслівної лексики та похідних слів, засвоєння дітьми значення найбільш поширених морфем, розвитку морфологічного аналізу та системи словотворення в цілому;
- основна увага повинна бути спрямована на розвиток фонологічного рівня ймовірного прогнозування як найменш сформованого та найбільш важливого для підготовки дітей до оволодіння писемним видом мовлення.

З огляду на це ми пропонуємо наступну систему роботи, спрямованої на формування операції ймовірного прогнозування у дошкільників із ЗНМ.

Запропонований комплекс може бути застосований у середній чи старшій групі ДНЗ. Тривалість роботи на кожному з 4 етапів коливається від 3 до 6 тижнів. Однак ці терміни можуть бути змінені залежно від вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Нижче ми наводимо зразки вправ, які використовуються на кожному з етапів. Передбачається, що мовний матеріал, який використовується педагогом буде змінюватись відповідно до дидактичної мети заняття.

**І етап.** На цьому етапі педагог повинен стимулювати здатність дитини до висовування прогнозів. Для цього створюються найсприятливіші умови: найбільша інформативна ємність матеріалу, попередня бесіда, смислова підказка (контекст), наочність.

**Вправа 1.** Прогнозування на синтаксичному рівні на основі попередньої бесіди з опорою на наочність та смисловою підказку (контекст).

Дидактичний матеріал: сюжетна картинка: *“Діти ліплять снігову бабу”*, предметні картинки: *снігова баба, сніг, морквина, відро.*

Послідовність роботи.

1. Аналіз сюжетної картинки та бесіда за нею.

– Подивись уважно на малюнок. Яка пора року тут зображена? Що роблять діти? З чого діти зліпили снігову бабу? З чого зроблено ніс у снігової баби? А що діти наділи сніговій бабі на голову?

2. Педагог пропонує дитині доповнити речення та знайти відповідний предметний малюнок.

– На вулиці діти зліпили ... (снігову бабу).

– Діти зліпили снігову бабу зі ... (снігу).

– Ніс сніговій бабі зробили з ... (морквини).

– А на голову їй наділи ... (відро).

**Вправа 2.** Прогнозування на синтаксичному та фонологічному рівні на основі попередньої бесіди з опорою на наочність та контекст.

Дидактичний матеріал – предметні картинки: *собака, сосиска, сорочка, майка, яблуко, кішка.*

Послідовність роботи.

1. Перегляд та називання картинок.

– Назвіть предмети, зображені на малюнках.

2. Педагог розкладає перед дитиною картинку і пропонує доповнити речення та знайти відповідний малюнок.

– Вгадай, що я хочу сказати?:

– У будці живе со... (собака). Візьми картинку, де намальовано собаку.

– На сніданок діти їли со... (сосиски). – // –

– Василько одягнув білу со... (сорочку). – // –

**Вправа 3.** Ймовірне прогнозування на синтаксичному та морфологічному рівні на основі попередньої бесіди з опорою на наочність та контекст.

Мовний та дидактичний матеріал: текст *“Сад”*, предметні картинки: *сад, садівник, садок, садові дерева.*

Послідовність роботи.

1. Читання тексту.

САД

Учора діти ходили на прогулянку в сад. Там вони бачили багато садових дерев. Усі ці дерева посадив

**садівник.** Біля свого будинку діти також посадять маленький **садок**.

2. Робота над змістом тексту.

– Куди прийшли діти? (В сад)

– Хто посадив дерева? (Садівник).

– Як називаються дерева, що ростуть у саду? (Садові дерева).

– Що посадять діти біля будинку? (Маленький садочок).

3. Педагог розкладає перед дітьми картинки і просить їх допомогти ляльці Катрусі скласти речення і знайти потрібний малюнок.

– Учора діти ходили на прогулянку в са... (сад).

– Усі дерева у садку посадив сад(і)... (садівник).

– Дерева, які ростуть у саду називають сад(о)... (садовими).

– Біля будинку діти також посадять маленький са.. (садочок).

**II етап.** На другому етапі необхідно сформувані уміння дитини здійснювати ймовірне прогнозування на фонологічному, морфологічному та синтаксичному рівнях у більш складних умовах: висовування прогнозів в рамках однієї смислової ситуації.

**Вправа 4.** Прогнозування на синтаксичному та фонологічному рівнях на основі попередньої бесіди з опорою на наочність та контекст.

Дидактичний матеріал: предметні картинки: капуста, картопля, кабачок, кавун, цибуля, помідор.

Послідовність роботи.

1. Перегляд та називання картинок, бесіда.

– Назви картинки, які ти бачиш на столі.

– Як все це можна назвати одним словом? (Овочі)

– Де все це росте? (На городі).

2. Педагог просить дитину доповнити речення та знайти відповідний малюнок.

– У нас на городі росте ка... (картопля).

– А ще на городі росте ка... (капуста).

– Мама принесла з городу ка... (кабачок).

– А тепер ще раз назвемо. У нас на городі ростуть ка... (капуста), ка... (картопля), ка... (кабачок).

**Вправа 5.** Прогнозування на морфологічному рівні на основі попередньої бесіди, з опорою на наочність та контекст (проводиться після відпрацювання з дітьми значень префіксів: *при-*, *пере-*, *від-*, *об-*, *під-* та ін.).

Дидактичний матеріал: сюжетні картинки: "машина переїжджає міст", "машина підїхала до будинку", "машина обїжджає калюжу", "машина заїжджає в гараж".

Послідовність роботи.

1. Перегляд та називання картинок.

2. Педагог розкладає картинки і пропонує дитині розповісти разом з ним віршик та знайти потрібну картинку.

– Їхали ми їхали до річки під–... (підїхали).

– До річки підїхали, міст пере–... (переїхали).

– Міст переїхали, калюжу об–... (обїхали).

– Калюжу обїхали, додому при–... (приїхали).

– Додому приїхали і в гараж за–... (заїхали).

3. Педагог розкладає картинки з вже названими діями та кілька конфліктних малюнків (наприклад: миють, наливають, ідуть) і просить дитину знайти та назвати ті з них, де зображено, як діти їдуть (тобто всі слова зі спільним звучанням *їхали*).

**III етап.** На третьому етапі завдання ускладнюється: прогнозування відбувається без смислової підказки (контексту), але з опорою на наочність.

**Вправа 6.** Прогнозування на фонологічному рівні з опорою на наочність.

Дидактичний матеріал: предметні картинки: машина, малюнок, масло, катер, каструля, картопля, сокира, ворота (підкреслено конфліктні малюнки).

Послідовність роботи.

1. Перегляд та називання картинок.

2. Педагог розкладає перед дитиною картинку і говорить "Подивись уважно, це картинка не прості, а зачаровані. За кожною картинкою приховалось слово, давай спробуємо його знайти".

– Ма... (машина). Молодець, візьми картинку, тепер вона розчарована.

– Ма... (малюнок, масло). – // –

– Ка... (катер, картопля, каструля). – // –

- Назви ще раз картинки, які ти вибрав.
- Ма... (машина, малюнок, масло).
- Ка... (катер, картопля, каструля).

**Вправа 7.** Прогнозування на морфологічному рівні з опорою на наочність.

Дидактичний матеріал: картинки із зображенням предметів та дій: сад, садівник, садить, садові квіти, ліс, лісник, лісоруб, лісові жителі (тварини), цукерка, кораблик, машина.

Послідовність роботи.

1. Перегляд та називання картинок. Особливу увагу звертаємо на відпрацювання назв "садові рослини" та "лісові жителі".

2. Педагог розкладає картинки та пропонує дитині знайти ті з них, у назвах яких ми чуємо слово:

– сад... (сад, садить, садівник, садові). Правильно названа картинка передається дитині.

– Назви ще раз картинки, які ти вибрав.

– Яке слово ми чуємо в назві усіх цих картинок? (слово «сад»)

– ліс: (лісник, лісовий, лісоруб, лісові жителі).

– Назви картинки, які ти зібрав.

– Яке слово ми чуємо у назвах цих картинок? (слово «ліс»).

**Вправа 8.** Прогнозування на синтаксичному рівні з опорою на наочність.

Дидактичний матеріал: сюжетні картинки: "Хлопчик прокинувся", "Хлопчик вмивається", "Хлопчик одягається", "Хлопчик снідає", "Хлопчик іде в садок".

Послідовність роботи.

1. Перегляд картинок та складання речень за ними.

Зразок:

– Кого ти бачиш на малюнку? (Я бачу хлопчика).

– Що робить хлопчик? (Хлопчик одягає сорочку і штани).

– То що ж намальовано на картинці? (Хлопчик одягає сорочку і штани).

2. Педагог пропонує дитині продовжити речення та знайти відповідні картинки.

– Вранці Володя... (прокинувся)

– Після цього він ... (умився)

– Потім Володя ... (одягнув сорочку та штани)

– Він також ... (з'їв сніданок).

– Поснідавши, Володя ... (пішов у дитячий садок).

– А тепер скажемо все разом. Вранці Володя ... (прокинувся, умився, одягнув сорочку та штани, з'їв сніданок і пішов у садок).

**IV етап.** На цьому етапі необхідно сформулювати у дитини уміння прогнозувати по пам'яті. Спочатку вправи цього етапу доповнюють вправи 6 та 7 третього етапу, а через деякий час, здійснюється перехід до їх ізольованого виконання.

**Вправа 6а.** Прогнозування по пам'яті на фонологічному рівні. (Проводиться у комплексі із вправою 6).

Дидактичний матеріал (див. впр. 6).

Послідовність роботи (див. впр. 6).

4. Педагог забирає картинки та просить дитину відгадати, яке слово він хоче сказати:

– ма... (машина, малюнок, масло). Правильно названа картинка віддається дитині.

– А я придумав ще одне слово, спробуй його відгадати. (Педагог стимулює самостійний пошук нових слів).

– ма... (бажано, щоб дитина назвала нове слово).

**Вправа 7а.** Прогнозування по пам'яті на морфологічному рівні. (Проводиться у комплексі із вправою 7).

Дидактичний матеріал (див. впр. 7).

Послідовність роботи (див. впр. 7).

4. Педагог забирає картинки та просить дитину відгадати, яке слово він хоче сказати:

– сад... (садівник, садовий, садить, садок). Правильно названа картинка віддається дитині.

**Вправа 8а.** Прогнозування по пам'яті на синтаксичному рівні. (Проводиться у комплексі із вправою 8).

Дидактичний матеріал (див. впр. 8).

Послідовність роботи (див. впр. 8).

4. Педагог забирає картинки та просить дитину по пам'яті доповнити речення.

– Вранці Володя ... (прокинувся, умився, одягнув сорочку та штани, з'їв сніданок і пішов у садок).

– А що потім робив Володя у дитячому садку? (Педагог стимулює самостійний пошук нових слів та синтаксичних конструкцій для продовження речення).

**Вправа 9.** Прогнозування на фонологічному рівні на основі досвіду дитини. Проводиться аналогічно до вправи 6, але без використання наочності.

**Вправа 10.** Прогнозування на морфологічному рівні на основі досвіду дитини. Проводиться аналогічно до вправи 7, але без використання наочності.

**Вправа 11.** Прогнозування на синтаксичному рівні на основі досвіду дитини. Проводиться аналогічно до вправи 8, але без використання наочності.

Доцільно також стимулювати у дитини бажання самій придумувати ситуації прогнозування. У таких випадках педагог ніби міняється з дитиною ролями. Ця вправа може бути використана на будь-якому з етапів. Вона не лише розвиває здібність до прогнозування, але і є пропедевтичною для розвитку інших операцій мовленнєвої діяльності, зокрема операції мовного аналізу.

Запропонований комплекс роботи з формування ймовірного прогнозування здійснюється паралельно з роботою, передбаченою «Програмою корекційного навчання з розвитку мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ». Це допоможе сформулювати названу дію на всіх рівнях мовленнєвої діяльності ще до вступу дитини до школи, що створює сприятливі умови для оволодіння шкільними знаннями, зокрема з предметів мовного циклу.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аминев Г. А. Вероятностная организация центральных механизмов речи – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1972. – 159 с.
2. Василевич А. П., Герганов Е. Н., Загустина А. В. Опыт экспериментального исследования ассоциативной силы неосмысленных русских триграмм // Вероятностное прогнозирование в речи. – М.: «Наука», 1971. – С. 134–144.
3. Фейнберг И. М. Вероятностное прогнозирование в деятельности мозга. // Вопросы психологии. – 1963. – №2. – С. 59–67.
4. Фрумкина Р. М., Феофанов М. П., Василевич А. П. Получение оценок вероятностей слов психометрическими методами // Вероятностное прогнозирование в речи. – М.: «Наука», 1971. – С. 7–27.

УДК 376.1-056.36:376.016

#### СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПОБУДОВИ МЕТОДИКИ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Товстоган В.С.**

кандидат педагогічних наук, доцент  
Херсонський державний університет

*В науковій статті здійснено аналіз поняття «компетентність», визначено її структуру, на основі якої розроблено методика вивчення професійно-трудової компетентності в учнів допоміжної школи.*

*В науковій статті аналізується поняття «компетентність», определена ее структура, на основе которой создана методика для исследования профессионально-трудова компетентности в учащихся вспомогательной школы.*

*The analysis of concept "competence" is carried out in the scientific article, her structure on the basis of which the methods of study of professionally-labour competence are worked out for the students of auxiliary school is certain.*

*Ключові слова: компетентність, методика дослідження, техніко-технологічні знання, розумово відсталі учні.*

*Ключевые слова: компетентность, методика исследования, технико-технологические знания, умственно отсталые учащиеся.*

*Key words: competence, research methods, technical-and technological knowledge, the children with mental retardation.*

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначила, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення належної якості освіти випускниками загальноосвітніх шкіл. Нові нормативні документи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців свідчать, що в наш час підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентнішого підходу [1,2].

Визначальними категоріями компетентнісного підходу в освіті є поняття компетенції та компетентності, які в педагогічній науці досить плідно розробляються і різнобічно розглядаються (І.Г.Єрмаков, В.В.Красевський,